

УДК 657.372.3

АМОРТИЗАЦІЯ – НАСЛІДОК ЗНЕЦІНЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ**DEPRECIATION – CONSEQUENTIAL FIXED ASSETS IMPAIRMENT****Юрій Іванович СТАДНИЦЬКИЙ***к. е. н., доцент кафедри обліку і аудиту
Хмельницького кооперативного
торговельно-економічного інституту***Yuriy I. STADNITSKY***Ph.D. in Economics, Associate Professor of Accounting and Auditing Department Khmelnytsky Cooperative Trade and Economics Institute*

Анотація. У статті досліджено підходи до трактування суті амортизації, запропоновано укрупнену та деталізовану їх класифікацію. Визначено, що досягнення толерантності між трактуваннями суті амортизації є можливим лише за умови визнання їх як форм реакції на знецінення основних засобів.

Summary. This article explores approaches to the treatment effect of depreciation, aggregative and detailed classification is suggested. Achievement of tolerance is determined between the interpretation of the effect of depreciation which is possible only if their acceptance is considered as a form of reaction to the depreciation of fixed assets.

Ключові слова: амортизація, основні засоби, груп і основних засобів, витрати на амортизацію.

Key words: depreciation, fixed assets, groups of the fixed assets, depreciation expenses.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що перша документальна згадка про амортизацію основних засобів (ОЗ) датована ще 1588 роком [1], трактування суті цього поняття і на сьогодні є не однозначним. У низці джерел [2, с. 61; 3, с. 52; 4, с. 135; 5, с. 56; 6] і група визначень під амортизацією розуміють процес поступового зниження цінності майна, хоча самі визначення суті цього процесу доволі суттєво відрізняються. Так, якщо «Економічний словник Макгроу-Хілл» амортизацію визначає просто як «скорочення вартості основного капіталу» [2, с. 61], в [3, с. 52] її трактують як «процес поступової втрати вартості ОЗ, які вживаються упродовж певного періоду», то в [4, с. 135; 5, с. 56] цей термін характеризується як «втрата вартості основних фондів у результаті фізичного та морального зношування», а в [6], як «поступове зниження цінності майна у результаті його зношування».

Повертаючись до питання неоднозначності щодо трактування суті амортизації, зауважимо, що є низка джерел (зарахуємо їх до другої групи трактувань амортизації), де амортизацію розуміють як поступове зношування основних фондів і перенесення їхньої вартості на продукцію, яку з допомогою цих фондів виробляють [7; 8,

с. 44]. Аналіз цього підходу дозволяє вказати на його відмінність порівняно з попереднім: вона полягає у тому, що амортизація у другому випадку трактується ширше, оскільки окрім поступового зношування майна (чим фактично вичерпується перша група визначень) зараховують до неї і перенесення вартості основних фондів на вироблювану з їх допомогою продукцію.

Одночасно є і група визначень, де амортизацію трактується лише як процес поступового перенесення вартості засобів праці (за мірою їх зношування) на вироблену з їх участю продукцію [9, с. 100; 10, с. 38; 11, с. 40; 12, с. 16; 13, с. 260; 14, с. 64; 15, с. 9]. Очевидно, що такий підхід кардинально відрізняється від першого, де під амортизацією розуміють зниження цінності майна, і частково співпадає з другим підходом, згідно з яким амортизація – це одночасно і зниження цінності майна, і перенесення його вартості на вироблювану продукцію. Однак і у межах цієї, третьої, групи визначень між ними є певні відмінності. Так, якщо в [9, с. 100; 10, с. 38; 11, с. 40; 12, с. 16; 15, с. 9] не вказано, наслідком якого виду зношування є амортизація, а [14, с. 64] її пов'язують як із фізичним, так і з моральним зношуванням, то процес перенесення вартості

основних фондів на готовий продукт вважають наслідком лише фізичного зношування [13, с. 260]. Ця відмінність, до речі, є досить характерною, а не випадковою, як воно може здатися на перший погляд.

Охарактеризовано групи підходів до трактування амортизації, і незважаючи на суттєві відмінності між ними, її все ж пов'язують з процесом зношування наявних основних фондів. Водночас, в економічній теорії існує напрямок, згідно з яким амортизація – це не частина вартості нині діючих виробничих фондів, а – витрати, необхідні для компенсації зношених засобів праці, тобто капітальні вкладення у нові основні фонди [16, с. 98; 17, с. 28; 18, с. 15; 19, с. 72].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми амортизаційної політики основних засобів відображені у наукових роботах вітчизняних вчених-економістів Андрійчука В., Болховіної О., Гузенко Є., Кірейцева Г., Огійчука М., Саблука П., Орлова П. та інших. Вагомий внесок до тенденції відтворювальних процесів та їх удосконалення як у цілому, так і за окремими його елементами розглядалися у публікаціях вчених Ланге О., Стоун Р., Гребеннікова П. І., Богачьов В. Н., Кваша Я. Б. та ін.

Мета статті – дослідження необхідності широкого використання методів та підходів до нарахування амортизації основних засобів у практичній діяльності підприємств як джерела їхніх внутрішніх резервів.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Першим етапом класифікації є поділ груп підходів на ті, за якими амортизація стосується наявних ОЗ, і ті, за якими амортизація стосується новостворюваних ОЗ. На наступному етапі класифікації подальше розмежування у межах першої групи підходів можна виконати шляхом додаткового поділу їх на ті, де амортизацію розуміють як процедуру списання вартості ОЗ, та ті, де трактування амортизації однозначно пов'язане із зношуванням майна.

Аналіз підходів до трактування поняття амортизації розпочнемо з тих, які подають це з погляду зношування та знецінення майна.

Підхід 1, трактуючи амортизацію як процес поступового зниження цінності майна, фактично зводить її до знецінення об'єкта ОЗ. Тому підхід 1 повністю не можна вважати таким, що характеризує поняття амортизації.

Підхід 2, трактуючи амортизацію як поступове зношування ОЗ і перенесення їхньої вартості на продукцію, що виробляється з їх допомогою, вводить у визначення амортизації зайвий елемент, тобто, амортизацію можна уявити як перенесення вартості ОЗ на вироблену з їх допомогою продукцію, але аж ніяк як зношування, яке є причиною амортизації.

Істинне знецінення об'єкта ОЗ за певний

період рівне різниці його економічної оцінки на початок і кінець цього періоду. Якщо мова йде про річний період, то відповідне знецінення за цей час описують формулою [20]:

$$Z_p = \Pi_{np} - \Pi_{kp}, \quad (1)$$

де Z_p – знецінення об'єкта ОЗ протягом року;
 Π_{np} , Π_{kp} – економічна оцінка об'єкта ОЗ відповідно на початок і кінець року.

У свою чергу, економічна оцінка об'єкта ОЗ на певний момент часу (Π_0) рівна сумі дисконтованих майбутніх прибутків, пов'язаних із використанням цього об'єкта, тобто:

$$\Pi_0 = \sum_{t=1}^T (\Pi_t / (1 + E)^t) = \sum_{t=1}^T ((D_t - B_t) / (1 + E)^t), \quad (2)$$

де Π_t , D_t , B_t – відповідно прибуток, доход і витрати на об'єкт ОЗ, що виникатимуть у рік t його експлуатації;

T – термін функціонування об'єкта ОЗ, рік;

t – момент часу (рік) від моменту (року) економічної оцінки об'єкта ОЗ;

E – дисконтна ставка.

Підхід 3, згідно з яким амортизація – процес поступового перенесення вартості засобів праці на вироблену з їх допомогою продукцію, логічно не суперечливий, хоча його розгалуження, що пов'язують амортизацію або лише з фізичним зношуванням, або і з фізичним, і з моральним зношуванням одночасно, потребують більш детального розгляду і відповідних коментарів. Теоретично, знецінення об'єкта ОЗ може відбуватися як внаслідок або лише фізичного або лише морального зношування. Однак, практично в усіх випадках, знецінення є наслідком спільного (одночасного) впливу фізичного та морального зношування. Тому пов'язування амортизації лише з фізичним зношуванням означає невинуватене ігнорування знецінення, зумовленого моральним зношуванням. Для будь-якого потенційного чи реального власника ОЗ за великим рахунком важливий сам факт їх знецінення, а не його причини – фізичне чи моральне зношування. Тим паче, що навряд чи можливо у загальному знеціненні об'єкта ОЗ достовірно визначити частку, зумовлену окремо фізичним, а окремо – моральним зношуванням. Таким чином, у підході 3 коректним можна вважати його відгалуження, яке трактує амортизацію як процес поступового перенесення вартості засобів праці (за мірою їх фізичного та морального зношування) на вироблену з їх допомогою продукцію [21].

Це ж стосується й підходу 4, де логічним і коректним буде відгалуження, згідно якого амортизація – процес поступового перенесення вартості засобів праці (за мірою їх фізичного та морального зношування) на вироблювану

з їх допомогою продукцію і використання цієї вартості для наступного їх відтворення.

Не бракує логічності та коректності й підходу 5, який трактує амортизацію як процес поступового перенесення вартості засобів праці (за мірою їх фізичного та морального зношування) на вироблювану з їх допомогою продукцію з метою відшкодування витрат на їх придбання. Єдине зауваження до нього стосується відсутності пов'язування необхідності процесу перенесення вартості засобів праці з їх зношуванням та знеціненням, що зумовлює потребу певної корекції трактування амортизації у межах підходу 5 [22].

У підході 6, подібно як це зазначалося для підходу 2, у визначення амортизації, яку трактують як процес поступового зношування основних фондів та перенесення їх вартості за мірою зношування на собівартість вироблюваної продукції з метою наступної компенсації їх зношування, вводять зайвий елемент, яким є зношування об'єкта основних фондів.

Подібне можна зазначити й щодо підходу 7, згідно якого амортизація є процесом поступового знецінення активу, перенесення його вартості на собівартість продукції, що виробляють, та використання цієї вартості для наступного відтворення. У цьому визначенні є зайвий елемент: знецінення активу.

Таким чином, підсумовуючи аналіз підходів до трактування амортизації з погляду зношування та знецінення ОЗ, відмітимо, що:

- підхід 1, який ототожнює амортизацію та знецінення, є повністю помилковий, що робить недоцільним його подальший аналіз;

- підхід 2, втрачаючи зайвий елемент («поступове зношування основних фондів»), перестає бути оригінальним, зливаючись із підходом 3;

- з підходу 3 для подальшого аналізу слід залишити лише його коректне відгалуження, згідно якого амортизацію трактують процесом перенесення вартості засобів праці (за мірою їх фізичного та морального зношування) на вироблену з їх допомогою продукцію;

- з підходу 4 для подальшого аналізу, аналогічно, слід залишити лише його коректне відгалуження за яким амортизація – процес перенесення вартості засобів праці (за мірою їх фізичного та морального зношування) на вироблювану з їх допомогою продукцію і використання цієї вартості для наступного їх відтворення;

- підхід 5, трактуючи амортизацію як процес перенесення вартості засобів праці на вироблювану з їх допомогою продукцію з метою відшкодування витрат на їх придбання, стане повністю коректним після його доповнення, що цей процес перенесення відбувається за мірою

фізичного та морального зношування засобів праці;

- підхід 6, втрачаючи, як і підхід 2, зайвий елемент («поступове зношування основних фондів»), стає ідентичним до підходу 4 (якщо «компенсацію» у підході 6 трактувати як відтворення засобів праці) або підходу 5 (якщо «компенсація» – відшкодування витрат на придбання засобів праці). Тому підхід 6 фактично втрачає оригінальність, зливаючись із підходом 4 або 5 (залежно від «розшифрування» змісту «компенсації»);

- підхід 7, втрачаючи, як і підхід 2, зайвий елемент («поступове знецінення активу»), стає ідентичним до підходу 4 [23].

Критичний науковий аналіз і логічне «відфільтрування» та коригування підходів до трактування амортизації з погляду зношування та знецінення ОЗ дозволив виявити три внутрішньо несуперечливі підходи, згідно яких амортизація:

1. процес поступового перенесення вартості засобів праці (за мірою їх фізичного та морального зношування) на вироблену з їх допомогою продукцію;

2. процес поступового перенесення вартості засобів праці (за мірою їх фізичного та морального зношування) на вироблену з їх допомогою продукцію й використання цієї вартості для наступного їх відтворення;

3. процес поступового перенесення вартості засобів праці (за мірою їх фізичного та морального зношування) на вироблену з їх допомогою продукцію з метою відшкодування витрат на їх придбання.

Очевидно, якщо у першому з цих підходів не зазначено мету «процесу поступового перенесення вартості», то у другому та третьому мету зазначають. У другому підході метою декларується відтворення ОЗ, а у третьому – відшкодування витрат на їх придбання.

Підходи 8, 9, 10, трактуючи амортизацію як капіталовкладення у просте відтворення об'єкта ОЗ (власне відповідного об'єкта, його потужності чи цінності) нібито не дуже відрізняється від підходу 4, який метою амортизації декларує відтворення. Однак, тут слід звернути увагу на ту обставину, що підходи 8, 9, 10 не пов'язують таке відтворення ні з поступовим зношуванням та знецінюванням об'єкта ОЗ, ні з поступовим «перенесенням» його вартості. Відповідно до цих підходів амортизація є одноразовим актом – наслідком вибуття з експлуатації (тобто повного зношування та знецінювання) об'єкта ОЗ.

Підхід 11, хоча й класифікують серед тих підходів, які трактують амортизацію з погляду капіталовкладень у нові ОЗ, не є коректним через те, що не всі інвестиції в економіці зумовлені зношуванням та знеціненням ОЗ. Виникнення нових і ріст інтенсивності існуючих потреб

зумовлюють необхідність капіталовкладень в ОЗ, що не призначені на відтворення (натуральне, за потужністю чи цінністю) вибулих з експлуатації.

Нам залишилося проаналізувати коректність підходів до трактування амортизації з погляду списання вартості ОЗ. Оскільки введений в експлуатацію (придбаний) об'єкт ОЗ зношується та знецінюється, то списання протягом певного часу згідно з вимогами оподаткування та бухгалтерського обліку його початкової балансової вартості слід визнати логічною коректною процедурою. Однак, оскільки вимоги оподаткування та бухгалтерського обліку до поступового списання початкової балансової вартості основних фондів можуть відрізнятись, то відповідні процедури слід досліджувати окремо. Тому серед підходів до трактування амортизації з погляду списання вартості ОЗ внутрішньо несуперечливими є підходи 12 і 13, які й варто залишити для подальшого аналізу. Підхід 14, який не передбачає можливої відмінності вимог оподаткування та бухгалтерського обліку до процедури поступового списання початкової балансової вартості основних фондів, із подальшого аналізу вилучаємо.

Таким чином, навіть після логічного «відфільтрування» залишилося вісім коректних трактувань (визначень) амортизації (три, які це роблять з погляду зношування та знецінювання ОЗ; три – з погляду капіталовкладень у нові ОЗ; два – із погляду списання вартості ОЗ). Досягнення толерантності між цими трактуваннями є можливим лише за умови, якщо їх визнати формами реакції на знецінення ОЗ. Це означає, що під амортизацією слід розуміти реакцію на знецінення ОЗ, яка може виражатися у формі:

1. Поступового перенесення вартості засобів праці на вироблену з їх допомогою продукцію;
2. Поступового перенесення вартості засобів праці на вироблену з їх допомогою продукцію і використання цієї вартості для наступного їх відтворення;
3. Поступового перенесення вартості засобів праці на вироблену з їх допомогою продукцію з метою відшкодування витрат на їх придбання;
4. Розподілу витрат на придбання ОЗ за роками терміну їх корисного використання;
5. Віднесення вартості ОЗ на зменшення прибутку, що оподатковується;
6. Капіталовкладень у відтворення власне об'єкта, який вибув з експлуатації;
7. Капіталовкладень у відтворення рівня потужності вибулого з експлуатації об'єкта;
8. Капіталовкладень у відтворення економічного потенціалу (цінності) об'єкта.

Форми реакції на знецінення ОЗ можуть перебувати одна стосовно іншої як у позиції антагонізму (коли одна виключає іншу), так і в позиції співіснування (коли одна не виключає

іншу). У таблиці 1 наведено взаємне позиціонування різних форм реакції на знецінення ОЗ, де словом «так» позначено можливе співіснування відповідних форм реакції на знецінення ОЗ, а словом «ні» – їх антагонізм.

Пояснимо наведене в табл. 1 взаємне позиціонування. Почнемо з форми №1 реакції на знецінення ОЗ. Вона може співіснувати з кожною з решти форм (№ 2–8), оскільки поступове перенесення вартості засобів праці на вироблювану ними продукцію не виключає:

- використання «перенесеної вартості» для відтворення ОЗ чи відшкодування витрат на їх придбання;
- «бухгалтерського» та «податкового» списання вартості ОЗ;
- здійснення капіталовкладень у відтворенні об'єкта ОЗ (або його цінності чи потужності).

Форма №2 реакції на знецінення ОЗ, що передбачає використання «перенесеної вартості» для наступного їх відтворення, очевидно, є антагоністичною щодо форми №3, згідно якої метою «поступового перенесення вартості» ОЗ є відшкодування витрат на їх придбання. Зрозуміло, що одночасне відтворення об'єкта ОЗ та відшкодування витрат на його придбання є неможливим. Аналогічно, форма № 2 реакції на знецінення ОЗ є антагоністичною до форм №6, 7 та 8, оскільки відтворення об'єкта за допомогою «перенесеної вартості» знімає потребу у капіталовкладеннях для такого відтворення. Одночасно слід відмітити, що форма №2 може співіснувати з низкою інших форм реакції на знецінення ОЗ, а саме – № 1, 4 та 5.

Форма №3 реакції на знецінення ОЗ є антагоністичною лише щодо форми №2, тоді як з іншими формами вона може співіснувати, оскільки поступове перенесення вартості ОЗ на вироблювану з їх допомогою продукцію з метою відшкодування витрат на їх придбання не виключає:

- «бухгалтерського» та «податкового» списання вартості ОЗ;
- здійснення капіталовкладень у відтворення об'єкта ОЗ (або його цінності чи потужності);
- «просто» поступового перенесення вартості ОЗ на продукцію, що виробляється з їх допомогою.

Форма №4 та №5 реакції на знецінення ОЗ є співіснуючими як між собою, так і з усіма іншими формами реакції, оскільки ні «бухгалтерське», ні «податкове» списання вартості ОЗ не виключає:

- поступового «перенесення вартості» ОЗ на вироблювану з їх допомогою продукцію (просто, задля відшкодування понесених витрат чи відтворення об'єкта);
- здійснення капіталовкладень у відтворення об'єкта ОЗ (або його цінності чи потужності).

Форми №№6, 7 та 8 є антагоністичними не лише до форми №2 (на що вказувалося й вище), але й між собою. Позиції взаємного антагонізму цих форм реакції на знецінення ОЗ зумовлюються тим, що одночасні капіталовкладення у відтворення власне об'єкта, його рівня потужності чи економічного потенціалу (цінності) здійснюватися не можуть. З цих трьох форм реакції на знецінення об'єкта ОЗ у кожному окремому випадку може реалізуватися якась одна:

- або капіталовкладень у відтворення власне об'єкта, який вибув з експлуатації;
- або капіталовкладень у відтворення рівня потужності вибулого з експлуатації об'єкта;
- або капіталовкладень у відтворення економічного потенціалу (цінності) об'єкта ОЗ.

Щодо інших форм реакції на знецінення ОЗ (№1–5) форми №№6, 7 та 8 займають позицію співіснування, оскільки здійснення капіталовкладень у відтворення об'єкта ОЗ (його цінності чи потужності) не виключає:

- ні поступового перенесення вартості ОЗ на вироблену з їх допомогою продукцію (простого чи з метою відшкодування витрат на придбання ОЗ);
- ні «бухгалтерського» та «податкового» списання вартості ОЗ.

Слід також відзначити, що на основі взаємного позиціонування можуть бути побудовані можливі «ланцюжки» неантагоністичних форм реакції на знецінення ОЗ, елементами яких були б не виключаючи одна одну форми. Враховуючи результати взаємного позиціонування, наведені в табл. 1, слід відмітити можливість існування таких базових «об'єднань» форм реакції на знецінення ОЗ: 1+2+4+5; 1+3+4+5+6; 1+3+4+5+7; 1+3+4+5+8.

Кожен із виділених чотирьох базових «ланцюжків» неантагоністичних форм реакції на знецінення ОЗ може мати низку модифікованих (скорочених) варіантів, які відрізнятимуться від базового складом елементів. Так, із першого базового «ланцюжка» можна легко отримати такі модифіковані варіанти: 1+2+4; 1+2+5; 1+4+5; 1+2; 1+4; 1+5; 2+4+5; 2+4; 2+5; 4+5; 1; 2; 4; 5. Подібні

модифікації можливі, очевидно, й щодо решти базових «ланцюжків».

Вибір тієї чи іншої форми реакції на знецінення ОЗ залежить як від того, хто є власником відповідних об'єктів, так і від особливостей державного регулювання амортизації (тобто, від амортизаційної політики держави) чи (що є тим самим) реакції держави на знецінення ОЗ.

Висновки. Підсумуємо результати дослідження:

1. Тракткування суті поняття «амортизація» на сьогодні є не однозначним, що виражається в існуванні 14 підходів щодо цього, які це подають із погляду зношування та знецінення основних засобів (ОЗ), капіталовкладень у нові ОЗ та списання вартості ОЗ;

2. Ланцюжок подій, які зумовлюють виникнення поняття амортизації, включає три події: уведення в експлуатацію (придбання) об'єкта ОЗ, зношуванням цього об'єкта, його знецінення. І, власне, після цієї, третьої, події, фактично як реакція на неї, й виникає поняття амортизації;

3. Під амортизацією слід розуміти реакцію на знецінення ОЗ, яка може виражатися у формі: поступового перенесення вартості засобів праці на вироблену з їх допомогою продукцію; поступового перенесення вартості засобів праці на вироблену з їх допомогою продукцію і використання цієї вартості для наступного їх відтворення; поступового перенесення вартості засобів праці на вироблену з їх допомогою продукцію з метою відшкодування витрат на їх придбання; розподілу витрат на придбання ОЗ за роками терміну їх корисного використання; віднесення вартості ОЗ на зменшення прибутку, що оподатковується; капіталовкладень у відтворення власне об'єкта, який вибув з експлуатації; капіталовкладень у відтворення рівня потужності вибулого з експлуатації об'єкта; капіталовкладень у відтворення економічного потенціалу (цінності) об'єкта;

4. Форми реакції на знецінення ОЗ можуть перебувати одна стосовно іншої як у позиції антагонізму (коли одна виключає іншу), так і в позиції співіснування (коли одна не виключає

Таблиця 1

Взаємне позиціонування різних форм реакції на знецінення ОЗ

№ форми реакції	1	2	3	4	5	6	7	8
1	-	так	так	так	так	так	так	так
2	так	-	ні	так	так	ні	ні	ні
3	так	ні	-	так	так	так	так	так
4	так	так	так	-	так	так	так	так
5	так	так	так	так	-	так	так	так
6	так	ні	так	так	так	-	ні	ні
7	так	ні	так	так	так	ні	-	ні
8	так	ні	так	так	так	ні	ні	-

іншу). Вибір тієї чи тієї форми реакції на знецінення ОЗ залежить як від того, хто є власником відповідних об'єктів, так і від особливостей державного регулювання амортизації (тобто, від амортизаційної політики держави) чи (що є тим

же) реакції держави на знецінення ОЗ.

Подальші дослідження у зазначеній тематиці можуть стосуватися питань державного регулювання амортизаційної політики підприємств.

Список використаних джерел

1. Гончарук Я. А., Економетричний огляд амортизування майна і капіталу в методології обліку / Я. А. Гончарук, І. Й. Яремко // Вісник Львівської комерційної академії: серія економічна. — 1999. — Вип. 6. — С. 15–25.
2. Цыгичко А. Н. Возмещение основного капитала как фактор экономического роста / А. Н. Цыгичко. — М.: Мысль, 1977. — 240 с.
3. Універсальний словник-енциклопедія (УСЕ) / Гол. ред. М. Попович. — Київ: Ірина, 1999. — 1552 с.
4. Имитационные системы принятия экономических решений / К. А. Багриновский, Т. И. Конник, М. Р. Левинсон и др. — М.: Наука, 1989. — 165 с.
5. Будавей В. Ю. Воспроизводство основного капитала в США (Проблемы амортизации и использования основного капитала обрабатывающей промышленности) / В. Ю. Будавей. — М.: Мысль, 1966. — 246 с.
6. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова — 2000: CD.
7. Большая энциклопедия Кирилла и Мефодия. — 2000: CD.
8. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. — К.: Голов. Ред. УРЕ, 1974. — 776 с.
9. Суторміна В. М. Фінанси зарубіжних корпорацій / В. М. Суторміна, В. М. Федосов, Н. С. Рязанова. — Київ: Либідь, 1993. — 247 с.
10. Финансово-кредитный словарь: В 3-х т.т. / Гл. ред. В. Ф. Гарбузов. — М.: Финансы и статистика, 1984. — Т.1. — 511 с.
11. Фукс А. Е. Амортизация і оновлення основного капіталу: теорія і практика / А. Е. Фукс. — Київ: Видавництво КДЕУ, 1996. — 160 с.
12. Банківська енциклопедія / За ред. А. М. Мороза. — Київ, 1993. — 328 с.
13. Основы экономической теории / За ред. С. В. Мочерного. — Тернопіль: АТ «Тарнекс», 1993. — 688 с.
14. Український Радянський Енциклопедичний Словник: В 3-х т. / Відп. ред. А. В. Кудрицький. — 2-ге вид. — К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. — Т. 1. — 752 с.
15. Борисенко З. Н. Амортизаційна політика / З. Н. Борисенко. — К.: Наукова думка, 1993. — 136 с.
16. Богачев В. Н. Прибыль?!.. (О рыночной экономике и эффективности капитала) / В. Н. Богачев. — М.: Финансы и статистика, 1993. — 287 с.
17. Гребенников П. И. Структура общественных затрат труда и плановое ценообразование / П. И. Гребенников. — Л.: Изд-во Лен. университета, 1984. — 175 с.
18. Кваша Я. Б. Амортизация и сроки службы основных фондов / Я. Б. Кваша. — М.: Экономика, 1959. — 228 с.
19. Стоун Р. Метод затраты-выпуск и национальные счета / Р. Стоун. — М.: Статистика, 1966. — 208 с.
20. Ланге О. Теория воспроизводства и накопления: пер. с пол. / О. Ланге — М.: Изд-во иностранной литературы, 1963. — 140 с.
21. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко. — К.: Лібра, 2001. — 840 с.
22. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. — Львів: Видавництво ДУ «Львівська політехніка», 1996. — 384 с.
23. Бирман А. М. Экономические рычаги повышения эффективности производства: Размышления экономиста / А. М. Бирман. — М.: Мысль, 1980. — 240 с.